

Зоран М. Симић¹
Институт за српски језик САНУ²
Београд

УДК 811.163.41'366.54
811.163.41'28
Оригинални научни рад
Примљено: 7. 7. 2023.
Прихваћено: 20. 7. 2023.
DOI: <https://doi.org/10.46630/gsrj.21.2023.07>

ЈОШ О ТЕМПОРАЛНИМ ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНИМ ФОРМАМА У ГОВОРУ БАНАТСКЕ ЦРНЕ ГОРЕ

Надовезујући се на раније истраживање функционисања темпоралног детерминативног падежног система у говору Банатске Црне горе, тачније, семантичког субпоља симултаности (Симић 2017), у овом раду анализирамо падежне формализаторе посредне темпоралне идентификације – сукцесивности – на корпусу поменутог говора. У оквиру семантичке структуре сукцесивности разматрамо предлошко-падежне форме са значењем неспецификоване сукцесивности и форме са значењем сукцесивности спецификоване као антериорност или постериорност. Планираним истраживањем биће компетиран систем предлошко-падежних конструкција са значењем темпоралне идентификације у говору Банатске Црне горе.

Детаљна анализа свих регистрованих предлошко-падежних форми са семантичким обележјем сукцесивности показује у ком су степену испољене основне црте својствене већини штокавских говора, као и стандардном српском језику, првенствено у погледу избора падежне форме и у погледу инвентара предлошких јединица. Структурно удаљавање говора Банатске Црне горе од поменутих идиома је неизбежно с обзиром на његов периферни положај на српској дијалекатској мапи и због међујезичке интерференције. Стога рачунамо, с једне стране, на евентуално чување архаичних црта, а с друге стране, на појаву разнородних иновационих процеса који се огледају, пре свега, у анализацији падежног система, али и у копирању румунских модела и сл.

Кључне речи: српски језик, дијалектологија, дијалекатска синтакса, синтакса и семантика падежа, темпоралност, сукцесивност, архаизми, анализација падежног система, интерференција, Банатска Црна гора.

¹ zosim04@yahoo.com

² Овај рад финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-47/2023-01 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ. Рад је настао у оквиру пројекта *Истраживање историје и културе Срба у Румунији*, чији је носилац Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији.

1. Увод

Банатску Црну гору³ у Румунији чини група села са српским живљем (Петрово Село, Краљевци, Станчево и Лукаревац⁴), села смештених на североистоку од Темишвара, између Рекаша и Липове (Milin, 1998: 125). Овај говор представља посебан тип исељеничких говорā који, по претпоставци Павла Ивића, потиче с простора североисточне Србије, источно од Велике Мораве, с региона који је, у тренутку исељења носилаца тог говора, припадао смедеревско-вршачком дијалекту с елементима прелаза према косовско-ресавском и који се у том предмиграционом периоду додиривао с говорима који би се могли назвати прото-призренско-тимочкима (Ивић, 1999: 348–354).

Темпоралност која се овде има у виду јесте семантичка категорија која, према дефиницији Иване Антонић (2001: 45), подразумева одређивање реченичне предикације с обзиром на околност типа време, а конкретизована је као *темпорална идентификација* (/ *временска локализација* = издвајање одсека на временској оси и смештање реченичне предикације у односу на тај временски одсек) и *темпорална квантификација* (= одмеравање реченичне предикације у времену).

Реченична предикација, као објекат темпоралне локализације, може бити смештена у границе идентификованог временског одсека, односно ван граница идентификованог временског одсека као темпоралног локализатора, у зависности од чега разликујемо *непосредну временску локализацију* – *симултаност* и *посредну временску локализацију* – *сукцесивност*. Одмеравање реченичне предикације у времену укључује одмеравање у погледу (а) *дужине трајања реченичне предикације у времену*, у погледу (б) *учеста-*

³ При употреби географских назива попут синтагме БАНАТСКА ЦРНА ГОРА у дијалектолошкој литератури примењивана су различита правописна решења, најчешће преузимањем из расположивих извора који потичу из различитих периода у којима су важиле и различите правописне праксе. У овај проблем аутор овог рада био је упућен при изради *Регистра географских и етничких назива* за пет књига дијалектолошких студија Павла Ивића, које је приредио проф. др Слободан Реметић [Павле Ивић, *Расправе, студије, чланци*. (Том X/2* – Том X/2****) *О дијалектологији*., Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2018 (Целокупна дела Павла Ивића)]. До могућег решења за проблем неуједначеног писања географских назива, као и за остале дилеме произашле из посла приређивања, професор Реметић долази уз помоћ осталих приређивача Ивићевих текстова за потребе исте едиције, што је истакнуто у *Напомени приређивача* у свих пет томова. Писање синтагматских склопова, будући истородних појмова који се односе на шире области насељене српским живљем, према актуелној правописној пракси уједначене су на следећи начин: *Банатска Црна гора*, *Скопска Црна гора*, *Ужичка Црна гора*. У *Регистру* се, притом, ради чувања аутентичности библиографских јединица, у загради додаје друга „нерегуларна“ варијанта, нпр. *Банатска Црна гора (Гора)* (в. *Напомену приређивача*).

⁴ Срби у Лукаревцу су увелико асимиловани са многобројнијим Румунима, али је, онолико колико је у време Вескуових истраживања био у употреби, српски говор у Лукаревцу идентичан с говором Краљеваца (Vescu 1976: 122).

лости појављивања реченичне предикације у времену и у погледу (в) брзине одвијања реченичне предикације у времену (Антонић 2004; 2005; 2006).

Надовезујући се на раније истраживање функционисања темпоралног детерминативног падежног система у говору Банатске Црне горе, тачније, семантичког субпоља симултаности (а чији резултати су објављени у Исходиштима из 2017. године), у овом раду, на основу расположиве грађе из банатскоцрногорских села⁵ – Петровог Села (ПС), Краљеваца (К) и Станчева (Ст) – анализирамо падежне формализаторе посредне темпоралне идентификације, тј. сукцесивности. У оквиру семантичке структуре сукцесивности разматрамо предлошко-падежне форме са значењем *неспецификоване сукцесивности* (2.1) и форме са значењем сукцесивности спецификоване као *антериорност* (2.2.1) или *постериорност* (2.2.2). Планираним истраживањем биће заокружен систем предлошко-падежних конструкција са значењем темпоралне идентификације у говору Банатске Црне горе.

2. АНАЛИЗА ГРАЂЕ

2.1. НСПЕЦИФИКОВАНА СУКЦЕСИВНОСТ. Предлошки показатељ неспецификоване сукцесивности и у истраживаном говору и у српском језику уопште јесте предлог ОКО, као носилац обележја линеарне (антериорно-постериорне) циркулативности⁶ у падежној структури (Антонић, 2008: 167).

У улози локализатора срећемо већ познате лексичке експоненте,⁷ међу њима најчешће нумеричку синтагму с именицом *сам* у облику количинске множине, нпр.

чак око десет сати палим ватру Ст; ту се ишло на игру поза подне, ома око два сата, три Ст.

⁵ Формирани корпус се заснива на нашој језичкој грађи прикупљеној за потребе *Српског дијалектолошког атласа* приликом теренских истраживања у Петровом Селу и Краљевцима у лето 2005. године (тада заједно са професором Милином, а у јулу 2016. године истраживање је обављено у Петровом Селу и Станчеву, у оквиру пројекта *Истраживање историје и културе Срба у Румунији*. У анализу су уврштени и неки примери, релевантни за овај рад, који су се нашли у транскриптима разговора из Станчева у раду Биљане Сикимић *Станчево: наративи о раду и сиромаштву* (2019), што ће бити истакнуто у раду.

⁶ „[О]бележје циркулативности на плану временских односа (субпоље темпоралне идентификације) испољава се кроз линеарни однос који имплицира семантичка обележја антериорности / постериорности (+/-), и који по дефиницији укључује обележје проксималности“ (Антонић, 2008: 167).

⁷ У српским народним говорима поред именице *сам* у нумеричкој синтагми, улогу лексичког експонента углавном још може имати именица којом се именује део дана или појам–празник (више о томе в. Симић, 2018: 147, напомена 169). Поред предлога *око*, у једном примеру из говора Параћинског Поморавља значење неспецификоване сукцесивности има и предлог код, уп. *дошла сам ја код Светога Илије* (Милорадовић, 2003: 101, 112).

Занимљиво је што бројну синтагму с деклинабилним бројем *један* налазимо у генитиву, као што је у примеру:

фурт од подна, око једног сата, два, ондак је почело да ме је [=једе] Ст.

У савременом стандардном језику у таквој структури преовлађује акузативна бројна синтагма (Антонић, 2008: 167). Познато је, међутим, да је специфичност банатских говора шумадијско-војвођанског (Ш-В) дијалекта управо деклинабилна синтагма *један сат* и онда када значи одређено доба дана (уп. нпр. *ручам до једног сата* у: Ивић – Бошњаковић – Драгин, 1997: 315), тако да бисмо ову црту могли додати листи појединости које наводи Ивић (1999: 350–351), а у којима се говор Банатске Црне горе (као и говор Рекаша) слаже са Ш-В дијалектом, посебно његовим банатским поддијалектом.

Можда би овој листи требало прикључити и појаву облика *подна* (поред *подне*, уп. и око подне идемо Ст) уз предлог *око*, као у примеру:

око јено подна, колико је било, ^ај дођемо дома Ст,
будући да се у банатским говорима Ш-В дијалекта уз изворно *подне*, још чешће среће *подна*, и то махом уз предлоге који иду с генитивом (Ивић – Бошњаковић – Драгин, 1997: 55).

Разлог више за то јесте чињеница да се облик *подна*, с друге стране, не среће, рецимо, ни на подручју источне Шумадије (Бошњаковић, 2012), нити у говору Параћинског Поморавља (Милорадовић, 2003).

Регистрован је, потом, и пример:

око пол ноћи се диго и дошау напоље Ст,
у којем улогу локализатора има синтагма *пола ноћи*, коју можемо срести на разним странама штокавског подручја (в. напомену 7).

2.2.1. Спецификована сукцесивност: антериорност

Смештање реченичне предикације у простор на временској оси који претходи локализатору, указује на однос спецификован као *антериорност*. У говору Банатске Црне горе са значењем антериорности забележене су темпоралне падежне форме које су блокиране антериорним предлошким формантима ПРЕ и ПРИД, док се предлог *уочи*⁸ није нашао у нашем корпусу.

⁸ На основу података из говора Смедеревског Подунавља (Бошњаковић – Урошевић, 2010: 37–38), говора Параћинског Поморавља (Милорадовић, 2003: 120) те из банатских говора (Ивић – Бошњаковић – Драгин, 1997: 321), можемо рећи да предлог *уочи* (са својим различитим фонетским ликовима) на смедеревско-вршачком, косовско-ресавском и шумадијско-војвођанском терену има улогу показатеља непосредне антериорности – значења које предлог *уочи* носи и у стандардном српском језику. Међутим, овај предлог најчешће изостаје на призренско-тимочком терену, а у значењу предлога *уочи* бележе се форме (С)ПРЕМА, НАКУДЕ, СПРОМ(А), СПОРЕД, СПРОТИ (Јуришић, 2014: 453). Пошто у грађи из говора Банатске Црне горе немамо забележен ниједан предлошки формант чије би значење

2.2.1.1. Падежну конструкцију с предлогом ПРЕ, иначе немаркирану у погледу обележја временске удаљености од оријентира (Антонић, 2004: 75; 2005: 157), у расположивој грађи затичемо само у случају када улогу временског антериорног идентификатора има историјски период који је обележен добро познатим процесом колективизације. Иначе, како уочава Биљана Сикимић анализирајући наративе о раду и сиромаштву у банатскоцрногорском селу Станчеву, „[в]елика тема је редовно реферисање на скромно материјално стање пре увођења колектива“ (Сикимић, 2019: 411). У том контексту имамо и наш забележени пример који гласи:

пре колектива смо јели и проје ПС.

Према наводима Слободана Павловића (2006: 168, напомена 222), облик рг] у својству предлога посведочен је тек почетком 15. века и то у актима насталим на западу српске језичке територије. На основу прегледаних дијалекатских описа и дијалекатског материјала српских говора, Радивоје Младеновић (2013: 189) уочава два ареала – један је ареал српских небалканизираних дијалеката у којима имамо два антериорна предлога (ПРЕ+Г и ПРИД+А), а други је призренско-тимочка дијалекатска област у којој се углавном среће један предлог за антериорност. За монографију о синтакси падежа у говору Горње Пчиње Марина Јуришић у својој истраживаној грађи, далеко обимнијој од наше, налази свега две потврде антериорног предлога ПРЕ (Јуришић, 2014: 452). При томе ауторка закључује да се предлог ПРЕ појављује као једина опција онда када се у конструкцији с антериорним формантом ПРЕ нађе нека од конвенционалних временских јединица (*дан, недеља, месец, година*) обавезно праћена квантификатором, најчешће нумеричким, дакле, у ситуацијама које можемо означити као квантификовану антериорност. Тако је и у говору Банатске Црне горе, што потврђују примери попут:

код њи је било пре две недеље ПС; мој човик је умро пре шеснаест године К.

Специфичношћу овог говора могли бисмо сматрати исказивање апсолутне антериорности⁹ (Антонић, 2012: 419) помоћу израза с формантом ПРЕ и плуралском формом временске јединице *година* без експлицираног квантификатора, при чему се подразумева велика удаљеност времена реализације радње, дакле, дистална апсолутна антериорност. Регистровани су следећи примери:

одговарало антериорном уочи, без додатне провере на терену не можемо знати да ли се ради о евентуалном слагању са призренско-тимочким цртама или не.

⁹ О апсолутној темпоралној детерминацији говоримо када је реченична предикација одређена у односу на моменат говора, док реченична предикација одређена с обзиром на неку другу идентификовану референтну тачку у времену, различиту од момента говора, тиче се релативне темпоралне детерминације (Antonić, 2001: 45– 46).

а прѐ године стара кућа К; Свети Сава се држало само у Станчево пре године Ст; само, пре године, пре колектива смо јели и проје ПС; је било пре године, не знам, не мог да кажем да знам од колико године је дошло то Ст; је биу шофер, то пре године Ст.

Овакву конструкцију не наводе расположиви дијалектолошки извори о падежној проблематици у смедеревско-вршачким, косовско-ресавским и призренско-тимочким говорима. Тачније, не налазимо је у говору Смедеревског Подунавља (Бошњаковић – Урошевић 2010), говору Параћинског Поморавља (Милорадовић, 2003) и говору Горње Пчиње (Јуришић 2014), док један забележени пример који гласи: *прѐ гòдѝна* (с генитивом плурала) налазимо у монографији о банатским говорима Ш-В дијалекта (Ивић – Бошњаковић – Драгин, 1997: 323).¹⁰

Конструкција *пре године*, коју срећемо у вредности прилошког 'давно', могла би ослонац имати у румунској структури *си ани њн урмѝ*, која у одређеним контекстима, иако без експлицираног квантификатора, има значење дисталне антериорности.

Апсолутна антериорност заједничко је обележје регистроване конструкције *пре године* и израза *пре времена*, који се није нашао у нашем корпусу, али га Биљана Сикимић бележи у Станчеву, и то у значењу 'раније; некада', као израз настао према румунском изразу *înainte vreme*. Тај пример гласи: *Па, пре времена смо имали, госпођа, колектив* (Сикимић, 2019: 417, напомена 27).

Са сигурношћу можемо рећи да се ради о румунском моделу у забележеним примерима попут:

тај сад три године што је био Ст; овод су били сад десет године, [...], овод су били педесет, шездесет коња на поље Ст, што је калкирана румунска структура: *асум треи ани, сум зеце ани*. Наиме, полисемантички румунски прилог *асум*, чије је основно значење 'сада', у једном од својих значења, када се нађе у структурама с квантификованим временским јединицама, синониман је са изразом *înainte си...* (DEX 1998: 10, *асум*), што у квантификованим структурама у српском језику одговара антериорном ПРЕ.

О колебању при избору квантификоване структуре за означавање овог типа антериорности и још живом процесу преузимања румунског структурног модела сведочи забележени пример с двојним антериорним елементом – и калкираним (САД) и изворним (ПРЕ), уп.

¹⁰ Није непозната употреба генитива плурала именице *година* с имплицираним квантификатором (*више* или *много*) у неким херцеговачко-крајишким говорима, додуше, као ређа појава (Симић, 2018: 158 и напомена 176). Тако је, рецимо, у говору Змијања регистрован пример *шта ће бити за година кад је сад тако земља скупа* (Петровић, 1972: 156), у значењу квантификоване постериорности.

сад пре три године је умро ПС.

2.2.1.2. Други формализатор спецификоване антериорности забележен у говору Банатске Црне горе јесте акузатив с предлогом прид. У самој предлошкој јединици садржано је обележје непосредне антериорности – дакле, предикација *непосредно* претходи временском идентификатору (Антонић, 2006: 60). У улози временског идентификатора регистроване су именице којим се денотира празник, део дана и девербативна именица. Употребу овог формализатора антериорности налазимо у следећим примерима:

то је била субота прид Доови ПС; у децембар прид Божић кад се коље-ду свиње ПС; једарек је дошау, лане на Цвети, прид Ускрс дома, субота увече ПС; четвртога децембера, не децембера, јануара, прид Божић наш Ст; ошли прид Ђурђевдан Ст; – и стигне ко прид веч'е у јад ПС; – неколико реди прид смрт тако ми било жао за њега К.

2.2.2. Спецификована сукцесивност: постериорност

Смештање реченичне предикације у простор на временској оси који следи локализатору, указује на други вид спецификоване сукцесивности, а то је *постериорност*. Основни формализатор овог значења у истраживаном говору јесте падежна конструкција с предлогом ПОЗА. Други регистровани формализатор основног постериорног значења, с много нижом фреквентношћу, јесте падежна конструкција с предлогом ПОСЛЕ. Квантификована постериорност се исказује нумеричким темпоралним структурама у којима пред предлога ПОЗА срећемо и предлоге ПРЕКО и НА.

2.2.2.1. Предлог ПОЗА је, како Павле Ивић запажа у раду из 1997. године о лексичкој географији словенског језичког света, једна од оних лексема која је спона између штокавског наречја и словенског севера. На северу има простран ареал и он покрива и западно- и источнословенске језике, док за словенски југ Ивић наводи дотад познате изворе према којима је предлог ПОЗА потврђен на чакавским средњодалматинским отоцима, а од штокавских говора даје своје потврде из говора Рекаша и Краљеваца у Банатској Црној гори, Динићеве потврде за тимочки говор и Томићев пример *позавчера* у значењу „пре три дана” (Ивић, 2018: 383–391).

У рецентном истраживању предлога ПОЗА у српским народним говорима Марина Јуришић закључује да је архаични предлог ПОЗА у просторном значењу добро сачуван у једном делу призренско-тимочких говора и то у јужноморавским говорима, делу сврљишко-заплањских говора те у најархаичнијем тимочком говору, док само у говорима Банатске Црне горе и Рекаша овај предлог поред просторног, има и временско, постериорно значење (Јуришић, 2022: 95).

Наш истраживани корпус пружа довољно потврда о фреквентности темпоралног постериорног ПОЗА. У конструкцијама с овим предлогом ре-

гистроване су конвенционалне временске јединице *сат* и *година* (година из датумске структуре), затим, именице са значењем дела дана и именице са значењем празника. Даље имамо девербативну именицу *рат*, као примарно невременски појам, а осим ње, као експонент темпоралне клаузе с везником *након што*, у грађи се нашла и лична заменица и именица са значењем *људско* (+), а веома често и анафорска заменица.

Наведене типове временских локализатора срећемо и у генитивном и у акузативном облику. Уп.

(генитив)

поза шездес осме јако мало има [што су рођени] Ст; ови што су поза шездес осме, седамдесете с-уфатили младост мало на време комунист Ст;

поза рата се изгубило Ст;

и поза тога сам моро да идем на операцију Ст;

(акузатив)

поза осамнаесту годину су дошли Румуни Ст;

поза подне се резео колач Ст; ту се ишло на игру поза подне, ома око два сата, три Ст;

сваки пѣтак поза Ускрс су праили ругу Ст;

поза рат је било боље ПС;

и поза то је било невељано Ст; и поза то је опет отишау Ст; и ондак

поза то су дошли Румуни Ст; и поза то лепо време [било], и ето Ст;

поза то јопет сам пио Ст; кад је свиро, није пио, него поза то Ст; и ондак поза то дође Ст.

Временска јединица *сат* имплицирана је у нумеричкој синтагми, али је познато да се у оваквим конструкцијама именица *сат* јавља у форми велике количинске множине (уп. примере с предлозима *ОКО* и *ПОСЛЕ*). Такође, због генитивно-акузативног синкретизма није могуће уз предлог *ПОЗА* утврдити падежну форму именице са значењем *људско* (+) или личне заменице. Уп.

у дванес идеду, поза дванес Ст;

две недеље је живо баба поза човека мојега Ст; – а и овај други је био поза мене Ст.

Предлог *ПОЗА* у систему предлошких јединица у семантичком субпољу суцесивности обухвата и употребу у падежној конструкцији лексикализованом од временских јединица (у корпусу бележимо *недеља*, *месец* и *година*) које су праћене нумеричким квантификатором. Наиме, предлог *ПОЗА* је и носилац значења квантификоване постериорности, пошто се, у ситуацијама у којима се бројном конструкцијом прецизира време протекло од момента говора, или контекстом одређеног момента, до реализације реченичне предикације, предлошки формант појављује као оријентир при временској локализацији реченичне предикације. У следећим примерима је регистрована оваква употреба:

поза шѐс недеља сам дошла воде Ст; поза шес месеца се повуко сам Ст; поза шест месеца сам отишао јопе ја натраг Ст; и ондак наши поза две године [дошли] Ст.

2.2.2.2. Овој предлошко-падежној форми у истраживаном корпусу конкурентан је генитив с предлогом ПОСЛЕ, уколико се ради о основном постериорном значењу. Међутим, овај падежни формализатор постериорности, примаран на већем делу штокавског подручја и стандардном српском језику, у говору Банатске Црне горе, бар према расположивој грађи, није значајније заступљен. Од два информатора регистрован је у следећа три примера:

после девет сати није слободно да иде нико по село, а сад, господине, омладина после девет пођеду сви К; – ти људи после рада, преко зиме су [ту], греје пећка, ту били три боктера К; – и ондак после тога има игра Ст.

У транскриптима разговора из Станчева, у раду Биљане Сикимић, налазимо конструкцију *после осамдес девете* и три пута конструкцију *после тога*.

2.2.2.3. Срби у Банатској Црној гори преузели су значење румунског предлога ПЕСТЕ (у српском 'преко'), значење које се у румунском експликативном речнику наводи као прво значење у семантичком пољу темпоралности, и то онда када је предлог ПЕСТЕ у вези с именицама праћеним бројевима, прилозима или неодређеним заменицама, па му је у том случају синониман румунски постериорни предлог ДУРĂ (DEX 1998: 787, peste), као еквивалент српског постериорног ПОСЛЕ. Отуда се у овом говору бележе овакви примери:

прико два дана јопе [почне да пије] Ст; ће до'т прико сат времена Ст; и ондак, ја ћу до'т прико по сата, један сат, ћу до'т натраг Ст.

2.2.2.4. У грађи из говора Банатске Црне горе бележимо и неколико примера употребе предлога НА у бројној конструкцији с јединицама времена (*месеци, година*) чије је значење најближе значењу квантификоване постериорности изнетом за предлоге ПОЗА и ПРЕКО у структурама са нумеричким квантификаторима, односно значењу једног посебног типа квантификоване постериорности које је у стандардном српском језику исказано акузативом с предлогом ЗА / КРОЗ и квантификатором као обавезним детерминатором, нпр. *Видећемо се ЗА / КРОЗ неколико дана* (Антонић 2012: 442). Уп.

кад на једно месец дана дође кући дивојка Ст; на два месеца овога другога [ока] праио операцију [= оперисао] Ст; кад сам дошау на пет месеца, мало ме пуштили Румуни дома, нисам нашау ништа Ст; Петрово Село је најпре дошло, Петрово Село, на годину дана Краљевац и Лукаревац и ондак наши поза две године Ст; десет године сам га жалила све у црно, и онак на десет године сам га прижалила Ст.

Будући да ова структура није калкирани румунски модел, претпостављамо да би појава предлога *НА* у овом значењу могла бити подржана дистрибутивним семантичким карактером својственим овом предлогу у српском језику (Симић 2018: 173, 235–237).¹¹

3. ЗАКЉУЧАК

Расположива грађа из говора Банатске Црне горе говори о томе да се семантичка структура темпоралног субпоља сукцесивности махом слаже са семантичком структуром познатом за стандардни језик и већину штокавских говора. Међутим, у погледу синтаксичке структуре, тј. у избору падежне форме и у инвентару предлошких јединица постоје извесна неслагања.

Генитивна флексија (без количинске множине) очувана је у забележеним номиналним темпоралним формализаторима сва три вида сукцесивности – неспецификоване сукцесивности (генитив с предлогом *ОКО*), антериорности (генитив с предлогом *ПРЕ*) и постериорности (генитив с предлогом *ПОСЛЕ*). Продирање акузативне форме, услед анализације падежног система, приметно је у постериорним конструкцијама с предлогом *ПОЗА*, посебно у конструкцијама с анафорском заменицом. С друге стране, очуваност генитивне флексије је евидентна у случају датумских склопова као темпоралних идентификатора уз овај предлог, што је већ запажено код исказивања номиналне симултаности у говору Банатске Црне горе (Симић, 2017: 396).

Велики број потврда употребе постериорног *ПОЗА* говори о његовом месту у систему постериорних предлошких јединица у говору Банатске Црне горе. Архаични предлог *ПОЗА* је главни носилац номиналног постериорног значења, а говор Банатске Црне горе (заједно са Рекашом) једини штокавски говор у чијем је темпоралном систему предлошких јединица сачуван предлог *ПОЗА* у овом облику. Инвентар постериорних предлошких јединица у говору Банатске Црне горе проширен је предлозима *ПРИКО* (= *преко*) и *НА* који су, поред предлога *ПОЗА*, регистровани у квантификованим темпоралним структурама, а са значењем квантификоване постериорности.

Периферни положај говора Банатске Црне горе на српској дијалекатској мапи и његово инојезичко окружење могли су имати утицаја на слабљење осећаја за одређене семантичке нијансе темпоралности због чега се и предлог *НА* нашао међу показатељима квантификоване постериорности.

¹¹ Обележје дистрибутивности садржано је и у неким примерима конструкција с предлогом *НА* регистрованим у говору Банатске Црне горе, уп. него дође, кад на два месеца, кад на четири *ПС*; ондак идемо на два месеца тако, на три, нам праи рецете *ПС*. Оваквим конструкцијама се у оквиру темпоралне квантификације (која у овом раду није разматрана као темпорално значење у првом семантичком плану) исказује један вид темпоралне фреквенције – регуларност, као понављање предикације у времену у правилним временским интервалима (Антонић 2006: 65).

Међујезичка интерференција оставила је трага у семантичком субпољу сукцесивности и у виду копирања румунских модела због чега се срећу примери попут *пре времена* ('раније, некада'; према *înainte vreme*) и *сад три године* ('пре три године'; према *acum trei ani*), у оквиру антериорности, или *прико два дана* ('за два дана'; према *peste două zile*), у оквиру постериорности.

Још једном се показало да је овај периферни српски говор ризница за проучавање разноврсних језичких појава које су се у овом случају показале посебно драгоценим за историјску дијалектологију и историјску синтаксу на словенском језичком плану, као и за лингвистичку контактологију.

Цитирана литература

- АНТОНИЋ, И. *Синтакса и семантика падежа*, у: Пипер, Предраг, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић. *Прилози граматици српскога језика: Синтакса савременога српског језика – Проста реченица*. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 2005.
- АНТОНИЋ, И. Темпорална детерминација номиналном формом у акузативу у стандардном српском језику. *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*. Ур. Предраг Пипер. Београд: Одељење језика и књижевности САНУ. [Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија], књ. 1: 47–70, 2006.
- АНТОНИЋ, И. Синтакса и семантика предлога *ОКО*. *Семантичка проучавања српског језика*. Ур. М. Радовановић, П. Пипер. Београд: Одељење језика и књижевности САНУ. [Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија] књ. 2: књ. II: 161–179, 2008.
- АНТОНИЋ, И. Номинална релативна темпорална детерминација у Андрићевим приповеткама из периода 1925–1941. In: Branko Tošović (Hg./Ur.) *Ivo Andrić – Literat und Diplomat im Schatten zweier Weltkriege (1925–1941) / Ivo Andrić – književnik i diplomata u sjeni dvaju svjetskih ratova (1925–1941)*. Andrić-Initiative [Ivo Andrić im europäischen Kontext] 5 / Andrić – inicijative [Ivo Andrić u evropskom kontekstu]. Graz – Beograd: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Beogradska knjiga. 413–448, 2012.
- БОШЊАКОВИЋ, Ж. Морфолошке особености говора источне Шумадије. Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, LIX, 1–381, 2012.
- БОШЊАКОВИЋ, Ж., Д. Урошевић, Падежи у функцији темпоралног детерминатора ексклузивног типа у говору Смедеревског Подунавља. Косовска Митровица: *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини*. [Посебно издање поводом 50-годишњице оснивања Филозофског факултета посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу], 29–46, 2010
- Dictionarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a. București: Univers enciclopedic / Academia Română, Institut de Lingvistică "Iorgu Iordan", 1998.

- ИВИЋ, П. Српски дијалекти и њихова класификација (II). Нови Сад: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLII, 303–354, 1999.
- ИВИЋ, П. *Расправе, студије, чланци*. (Том X/2*) *О дијалектологији*. (Приредио: Слободан Реметић). Сремски Карловци–Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2018.
- ИВИЋ, П. Ж. Бошњаковић, Г. Драгин. Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта (друга књига: морфологија, синтакса, закључци, текстови). Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, XLIII, 297–433, 1997.
- ЈУРИШИЋ, М. Синтакса падежа Горње Пчиње (Одредбене функције). Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, LXI, 367–534, 2014.
- ЈУРИШИЋ, М. О предлогу *поза* у српским народним говорима. Нови Сад: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LXV/2, 87–98, 2022.
- МИЛОРАДОВИЋ, С. *Употреба падежних облика у говору Параћинског Поморавља. Балканистички и етномиграциони аспект*. Београд: Етнографски институт САНУ, 2003.
- МЛАДЕНОВИЋ, Р. *Говор јужнокосовског села Гатње*. Београд : Институт за српски језик САНУ (Монографије / Институт за српски језик САНУ; 18), 2003.
- ПАВЛОВИЋ, С. *Детерминативни падежи у старосрпској пословноправној писмености*. Нови Сад: Матица српска, Одељење за књижевност и језик, 2006.
- ПЕТРОВИЋ, Д. О говору Змијања. IV део. Синтакса. Нови Сад: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XV/2, 151 – 211 (с картом), 1972.
- СИКИМИЋ, Б. Наративи о раду и сиромаштву. Темишвар – Ниш: *Исходишта* [Радови са V међународног научног скупа *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима* одржаног 19–21. октобра 2018. године на Филолошком, историјском и теолошком факултету Западног универзитета у Темишвару], 5, 403–424, 2019.
- СИМИЋ, З. О темпоралним предлошко-падежним формама у говору Банатске Црне Горе. Темишвар – Ниш: *Исходишта* [Радови са III међународног научног скупа *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима* одржаног 14–16. октобра 2016. године на Филолошком, историјском и теолошком факултету Западног универзитета у Темишвару], 3, 391–406, 2017.
- СИМИЋ, З. *Синтакса падежа у говору романијског платоа: метафоризација простора*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, н.с., књ. 25, 2018, 373 стр.
- ANTONIĆ, I. *Vremenska rečenica*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2001.
- ANTONIĆ, I. Temporalna determinacija nominalnom formom u genitivu u standardnom srpskom jeziku. *Slavia Meridionalis. Studia linguistica. Slavica et balcanica*. red. Stanislav Karolak. Warszawa: Instytut slawistyki Polskiej akademii nauk. 4: 65–80, 2004.
- MILIN, J. *Studii de slavistica*. Timișoara, 1998.

VESCU, V. Govor Banatske Crne Gore. Нови Сад: Зборник за филологију и лингвистику, XIX/1, 115–172, 1976.

Zoran Simić

MORE ABOUT TEMPORAL PREPOSITIONAL-CASE FORMS IN THE VERNACULAR OF BANAT MONTENEGRO

Summary

This paper deals with the case formalisers of the indirect temporal identification – meaning of successive, on the corpora of the vernacular of Banat Montenegro. Otherwise, this article is connected with earlier research concerning of temporal determinative system case within the simultaneity semantic subfield in the mentioned vernacular (Simić 2017). Now we analyze prepositional-case constructions with the meaning of succession, specified as anteriority or posteriority aspects within temporal order. Also, this article deals with the forms with the meaning of unspecified succession. Consequently, the analyze of the system of prepositional-case constructions with the meaning of temporal identification in the vernacular of Banat Montenegro will be completed. A detailed analysis of all registered prepositional-case forms with the semantic feature of succession will discover the degree of the basic features which are characteristic for the majority of Shtokavian speeches and contemporary Serbian, also. This applies to the terms of the choice of case form and in terms of the inventory of prepositional units, primarily. Considering peripheral position of the vernacular of Banat Montenegro on the Serbian dialect map, as well as cross-linguistic interference, its structural distinction is expected. Therefore, we assume that the archaic features have been preserved, on the one hand. But, on the other hand, different innovation processes are expected, primarily within the analytisation of the case system, but also in the copying of Romanian models, etc.

Key words: Serbian language, dialectology, dialect syntax, syntax and semantics of cases, temporality, succession, archaisms, analytisation of the case system, interference, Banat Montenegro.